

Costums, tradicions i folklore

Simó DURÓ i COMA

D'entrada vull precisar: folklore de projecció merament turística, quan és solament per un guany dinerari condemnable a cent per cent, convindria que tal pràctica no existís.

Cal pensar que l'esperit de l'etologia és altre. Reproduir, escenificar unes formes participatives comunitàries que un dia veieren la llum, algunes perviuen, d'altres lamentablement han desaparegut, és una obligació a cultivar fidelment i amb profund respecte. Això se'n diu seguir amb l'ús i els costum o costum a ús; la llàstima és que tal expressió ha desaparegut del llenguatge corrent i del fet poc en queda. El desús sentència l'oblit. Desapareixen expressions de vivències, missatges, passatemps, transmissions, representacions, notes que servien de fites senyalades que any rere any es reproduïen, i així es passa quan desapareixen els grups que es mouen per a mantenir les vivències o que ve a faltar un cap davanter.

La parròquia d'Ordino tenia com les altres seves homòlogues i expressava el seu missatge genuí. El concert, Gent Gran, Casats, joves, infants, animava la vida dels pobles i llogarrets, cadascú tenia un rol i animava dins la seva parcel·la fent tot quan la pertocava.

Ordino tenia la "Quadrilla". Era el grup de fadrins de tota la parròquia; una vertadera institució que feia les seves reunions, que deliberava. Els seus acords eren escrits en el "Llibre de la Quadrilla" essent-ne el secretari el Reverend Senyor Rector d'Ordino, com a escriba i ensems mantenidor del decòrum. La Quadrilla era molt activa; en el seu llibre de reunions hi figuraven els comptes, entrades fruit de les plegues i sortides: compra de banderes processionals, pólvora per "gallejar" el dia de Corpus, etc. Cal dir que tot jove complia amb una sèrie d'obligacions: engalanar la plaça per les festes majors i roser, escombrar la plaça, tallar bessos i boixos, descorçar a la tardor i durant l'hivern bessos per les falles. Vers els anys 30 molts joves deixaren Andorra en busca de treball, la Quadrilla es buidà i poc a poc fins a desaparèixer. A la plaça d'Ordino ja no es ballà més el contrapàs.

A títol informatiu preciso:

Dins la Parròquia d'Ordino les festes eren acordades o decretades pels Quarts dins les seves delimitacions, si bé per Sant Pere vot de parròquia el Comú n'era competent. Aquí la tradició volia que l'altar s'adornés amb flors, celebrat el Sant Ofici es procedia a la benedicció del bestiar invocant Sant Antoni, després cuinat per mestresses d'Ordino una cinquantena de romeus gustava d'un bon arròs amb conill. I després cap a casa sovint sota llamps i trons, sempre a peu o bé en cavalleria.

Vull completar l'apartat "Quadrilla". Aquesta fou institucionalitzada per un canonge de la Seu d'Urgell. Invitat a Ordino vers l'any 1700, el dia de Sant Esteve al sortir de missa va presenciar la versió de la "Óssa", tant li va agradar l'exhibició que va demanar al Comú d'Ordino que cada any després del sopar del dia dels comptes del Consell Sabut dels Sants Innocents, convidés la Quadrilla a les postres –fruits secs i moscatell i coca- i a més el Comú hauria de proporcionar-los hi un amarell o bot de vi per carnaval. De tot això res no en resta. Un Comú poc escrupulós va passar l'escombra i aquí en tens una associació més sense personalitat i identitat; perdó ens queda el segon llibre d'actes, car segons es comentà el Sr. Joaquim de Riba fa anys ja entregà el número 1 a un canonge amic de la Seu... cap recerca ha fructificat. Un vestigi en queda però, ignorat per a molts. A la sala de reunions de l'Honorable Comú i Quart d'Ordino hi han unes cadires, segons documents – llibres del Quart i carpetes de comptes- tot fou pagat pel Quart d'Ordino i la Quadrilla. La inscripció Q correspon a Quadrilla i la C vol dir Quart, moltes vegades escrit Cuart.

Les joves donzelles tenien el seu rol: feien cor per a les celebracions religioses, la majorala o fadrina major a les processons duia l'estendard o pendó – els joves ells obrien la processó amb la bandera blanca per Corpus, vermella pel Sant Patró si aquest fou martiritzat- florien els altars i els tabernacles processonals – Roser, Sant Isidre, Rogatives, Sant Marc- feien la plega de Sancogesma i del Roser.

Fins els anys 1960 moltes eren les activitats culturals i sociològiques: jugar a les quilles (segurament importat de França), al fronton consistent a picar amb la pilota la paret de l'antiga casa del Comú i del Quart (joc de joves i de nens) just sota el carener. El cant entre els treballadors del camp, de les cigarrerres que elaboraven aquesta indústria, de les cosidores, de les costureres i de les que feien mitja sobretot a l'hivern, en els solars recerats. El calendari gregorià tenia moltes fites. Les festes religioses eren peculiars: Nadal amb la missa del gall que substituï la missa de l'adoració dels pastors (a les 5 hores del dia 25 –hora solar sortint es cantava), les flames de torxes i teies guiaven el retorn a llur casa per tal de menjar excepcionalment coca i xocolata.

El dia de Sant Esteve al sortir de missa es representava l'"Óssa". Per Sant Joan de desembre molts ordinencs tornaven el convit anant a Sant Joan de Caselles, hostes de cal Pellisser.

Carnaval tres dies de festa, tres plegues- el primer, segon dia i el quart dia- plega de la sardina o de cuaresma- el tercer dia de carnaval es procedia, i així era convingut amb les cases que no portaven dol, al robatori de l'olla, en principi ben mascarats solteres i solters compartien menges.

No es podia treballar durant tres dies, qui infringia era traduït davant el jutge, que sentenciava a la plaça càstigs. El judicat muntat a l'inrevés sobre un ruc era passejat pel poble.

La gent es disfressava, menjava i beguia, tarda i nit ballava al so d'un acordió o d'un violí. Per Sant Marc, Sant Isidre o dies de Rogatives un de cada casa, almenys, es personava en les processons: portadors i cantaires.

Per Pasqua la Quadrilla cantava caramelles o goigs dels ous. Per Corpus les dones s'afanyaven a fer els altars a les portalades de Cal Nicolau, cal Vila, cal Ramonguem. Calien portadors de bandera blanca, els portadors del tàlem o pal·li – els honorables Cònsols, Llevadors del Quart d'Ordino i dos consellers més- repluig de la custòdia, els portadors de ciris o torxes, els galejadors –sometents- el cor d'homes i dones.

La processó es feia complida la novena, molts eren els novenaris cada diumenge es celebraven vespres cantades segons ritual.

El Roser, festa de les roses, no es celebrava Sant Jordi i durava un dia: Missa, benedicció de les roses, processó amb bandera blanca i groga, exhibició del pendó, cants a Maria, ball de tarda i sarau que començava a les 10 hores del vespre, oficials.

El bestiar la primera setmana d'agost passava dels emprius a les herbes, motiu de salar a la Rabassa el bestiar, de fer provar les egües i d'esmorzar fent una rotllana, compartint fraternalment lo de les enforges. Les restes eren pels guardians: vaquer, equasser i els vaillets. El retorn es feia en part o bé totalment a peu, muntats sobre animal els més privilegiats del Serrat o ribera avall damunt vehicle.

La Festa Major a Ordino fins els anys 1970 durava tres dies. A demanda del jovent del poble, l'Honorable Quart d'Ordino acceptà dotar el Roser amb tres dies de festa, seguint una mica el costumari; la festa major duraria un dia o dos, segons.

Com era la festa major d'Ordino a honor dels Sants Patrons Corneli i Ciprià els anys 1950 i 1960.

Dia 16 de setembre

Missa major cantada i tocada per l'orquestra. Al sortir, la banda musical acompanyava el Rector fins a la porta de la rectoria i seguidament ho feia al Llevador del Quart fins al llindar de casa seva. El dinar era copiós: una tassa de "caldo" o brou, "entremesa", canalons, palpís o pollastre en aquest moment es destapava la botella de xampany o de cava, postre: crema i coca, en certes cases es presentava llangonissa, pernil i formatge amb la tradicional coca de festa major (coca rodona). El fadrí major del poble amb joves de la Quadrilla, cridat el Déu vos guard, posava al mig de la taula la plata on regnava un carabassó, adornat amb dobletes d'or. La plega dita del carabassó era un aport substancial que s'afegia a la subvenció de l'Hble. Quart que permetria pagar deutes. El sobre taula entre la casa, parents i amics s'allargaria fins el ball de tarda que a les 4 hores solars en punt començava: era el ball dels casats i en principi l'obria el Llevador amb la seva dona o la parella de persones de més edat. L'instant era emotiu. Sopar i ball de nit o sarau que finia just passada mitja nit.

El segon dia l'orquestra tocava a missa i al sortir acompanyava amb fanfara els Senyors d'Areny-Plandolit fins a casa seva. Seguidament la Quadrilla amb les joves del poble ballaven el contrapàs, diferent del d'Andorra la Vella, per a ser més acompassat. L'obrien les parelles fadrins majors i fadrins menors. Certs anys es ballava l'esquerrana.

El dinar era menys pompós. Rosari i vespres al culte. S'innova a finals dels anys 1950 una tirada o bé al plat o bé al colom o bé al gall.

Abans del ball de tarda l'orquestra ofería un concert clàssic molt apreciat. Seguidament ball de tarda. Després del sopar, sarau amb fanalet i toia.

Les amistats i familiars eren convidats i a les cases es feia condació: llangonissa, pernil, formatge, coca, postre de música, fruits-pressecs, figues, raïms vinguts d'Anserall mercès a l'Enciameta, la Barça, el Gafés i altres, cava i cafè amb un raig de conyac o aiguardent.

L'últim dia de festa era el dia del jovent.

L'orquestra tocava i cantava la missa. Sortint amb comitiva i tocant s'acompanyava a casa seva els de Riba de casa Rossell. De retorn a la plaça amb vestit tradicional es tornava a ballar el contrapàs. Anys enrera puntuaven riudons i desfilàvem en farandola.

El dinar es feia esperar car tot el jovent anava a la font de ferro cantant, menjant preses de xocolata per tolerar el gust cru de l'aigua ferrosa. La festa major es cloïa amb els balls de tarda i nit.

L'endemà de bona hora calia desmuntar el tancat fet amb bessos i boixos.

La Quadrilla durant l'estiu decidia fer excursions: descobrir la meravella florística de Sorteny o l'estany Blau amb el pas per port de Siguer. Ans que trenqués el dia es partia del poble, l'enforja ben guarnida, i cames ajudeu-nos fins el lloc de destí, tots acolorits, al tombar del vespre beneïvom la font i la cadira.

Per Sant Joan les mestresses de casa feien el recorregut de les herbes medicinals que feien secar a la sala de més amunt de la casa. Pel matí d'aquest dia abans que sortís el sol, com es feia per dir l'oració de la cuca el primer divendres de maig, la costum a Ordino volia que es fes el recorregut de les nou fonts, en cada una hom es rentava la cara i es bevia. Si una persona tenia berrugues amb herba i aigua mitjançant fregada el resultat n'era la desaparició. El dia de Tots Sants era gran festa. Al sortir de l'ofici religiós el dinar era suculent. Rosari i vespres. Després de sopar cadascú a casa seva resava el sant rosari, llavors es menjaven les castanyes i coca.

Les falles eren una activitat més, l'escorça dels bedolls recol·lectada durant la tardor i l'hivern eren les llumetes de la revetlla i nit de Sant Joan.

De totes aquestes tradicions, què en resta? Ben poca cosa. La col·lectivitat mala gestora ha supleït el convit de les domus.

La gent marxa del poble per les festes, car de festa només en queda el nom. L'esperit mira l'egoisme i el jo prepotent.

El culte ja no és més l'ànima de la festa. Les autoritats sovint ignorants, ja no saben des d'on surt el sol i diria poc els importa.

En queda: Sant Pere, el Contrapàs, l'Esbart d'Ordino, les caramelles.

Lo que ara existeix, tothom és lliure de pensar si l'artificialitat és bona o dolenta.

Ans de cloure voldria palesar que Ordino els anys 1970 fins el 2000 gaudí de l'excepcional presència del Mestre Senyor Florit, home i pedagog compromès, exigent i amenitzador que revolucionà i feu reviure l'extingit, i més encara. Però cal dir que molts d'Ordino són uns desagrats.

Simó Duró i Coma,

excantaire del Grup Folkloric d'Ordino i membre del Cor de Cambra d'Andorra